

**Relevant Issues of the Development of
Science**

San Antonio 2020

Relevant Issues of the Development of Science

Copyright © 2020 by Baltina T., Benko M., Benko N., Chernukha N., Chunikhina T., Chursin M., Esikova R., Ivaniuk H., Kharaberiush I., Klibanska O., Kolesnichenko E., Lemeshko V., Mashentseva N., Myroshnichenko O., Sachenkov O., Savchyn L., Siliutina I., Vasylieva-Khalatnykova M., Verkhivker Y.

ALL RIGHTS RESERVED
Published by WIN PRESS.
San Antonio, United States

It furthers mission by disseminating knowledge in the pursuit of education, learning and research at the highest international levels of excellence.

No part of this publication may be reproduced in any manner without the express written consent of the publisher, except in the case of brief excerpts in critical reviews or articles. All inquiries be address to WIN PRESS, monogrusa@gmail.com.

First Edition: 2020

WIN PRESS has no responsibility for the persistence or accuracy of URLs for external or third-party internet referred in this publication, and does not guarantee that any content on such websites is, or will remain, accurate or appropriate.

Every effort has been made in preparing this book to provide accurate and up-to-date information which is in accord with accepted standards and practice at the time of publication. Nevertheless, the authors, editors and publishers can make no warranties that the information contained herein is totally free from error. The authors, editors and publishers therefore disclaim all liability for direct or consequential damages resulting from the use of material contained in this book. Readers are strongly advised to pay careful attention to information provided by the book.

WIN PRESS also publishes its books in a variety of electronic formats. Some content that appears in print may not be available in electronic books.

WIN PRESS books may be purchased for educational, business, or sales promotional use. For information, please e-mail the WIN PRESS at monogrusa@gmail.com.

ISBN 978-1-64921-325-9

Includes bibliographical references and index.

W. P.
Win Press

CONTENTS

INTRODUCTION.....	5
BIOLOGICAL SCIENCES	
Baltina T., Sachenkov O.	
EVALUATION OF CHANGES IN BONE TISSUE IN RATS UNDER CONDITIONS OF HINDLIMB UNLOADING.....	15
Conclusion.....	23
Acknowledgements.....	24
Bibliographical references.....	24
CULTUROLOGY	
Savchyn L.	
THE SPACE OF CHOREOGRAPHIC ART AS A CLUSTER OF INTERACTION FACTORS FORMING SOCIETY	27
Conclusion.....	41
Bibliographical references.....	41
ECONOMIC SCIENCES	
Benko M., Benko N.	
ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF THE ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE AS A MECHANISM FOR ENSURING STABILITY.....	43
Conclusion.....	54
Bibliographical references.....	54
Chunikhina T. Klibanska O.	
WEB ANALYTICS: THEORY, PRACTICE WEB ANALYTICS: THEORY, PRACTICE, NECESSITY	56
Conclusion.....	65
Bibliographical references.....	66
Kolesnichenko E., Mashentseva N., Esikova R.	
ADAPTATIONS OF PRODUCTION PERSONNEL: EXPERIENCE OF FOREIGN AND RUSSIAN ORGANIZATIONS	68
Conclusion.....	77
Bibliographical references.....	77
LEGAL SCIENCES	
Kharaberiush I.	
SPECIAL EQUIPMENT APPLICABLE IN ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES AS A LEGAL CATEGORY.....	78

Conclusion.....	87
Bibliographical references.....	88
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES	
Lemeshko V.	
OPTICAL AUTOWAVES IN NONLINEAR MEDIUM	90
Conclusion.....	99
Bibliographical references.....	99
PEDAGOGICAL SCIENCES	
Chernukha N., Vasylieva-Khalatnykova M.	
MODEL OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	101
Conclusion.....	113
Bibliographical references.....	114
Ivaniuk H.	
TRAINING OF A RURAL SCHOOL TEACHER IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL CHANGES IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY.....	116
Conclusion.....	125
Bibliographical references.....	126
SOCIAL COMMUNICATION	
Chursin M., Siliutina I.	
VERGE OF ALIENATION.....	129
Conclusion.....	142
Bibliographical references.....	143
TECHNICAL SCIENCES	
Verkhivker Y., Myroshnichenko O.	
USE OF POLYMER CONSUMER CONTAINERS FOR PRESERVATION OF FOOD STUFFS BY HEAT STERILIZATION	145
Conclusion.....	156
Bibliographical references.....	157

INTRODUCTION

The monograph includes 11 sections, each of which is devoted to a specific problem of national economy's sustainable development.

The first section "EVALUATION OF CHANGES IN BONE TISSUE IN RATS UNDER CONDITIONS OF HINDLIMB UNLOADING". Structure and mechanical properties of bone tissue change under force influence. Decreasing physical activity leads to the activation of processes in the tissue which leads to embrittlement of bone. Nowadays CT became one of the most informative and popular instruments to measure the structure of materials. To quantify structure measurement fabric tensor was used. Fabric tensor allows describing the anisotropy of material, additionally eigenvectors of fabric tensor coaxial to orthotropic directions. Fabric tensor allows us to describe the porous distribution in material and can be used either for trabecular and cortical tissue. The aim of the study is to estimate changes in bone tissue of rats in case of unloading the hind limbs. To quantify the structure changes fabric tensor was used. All tests were conducted on nonlinear laboratory male rats (180–200 g). All experiments were performed according to bioethical standards and were approved by the local ethical committee of the Kazan Federal University. As a model of gravitational unloading, we used antiortostatic support model by unloading the hind limb according to Morey-Holton (1979) with E. A. Ilyin and V. E. Novikov modification (1980). All animals have divided into groups: control group — intact animals, and antiortostatic support groups with different unloading time duration. The femoral bones were extracted from all rats with the following weight measurement, density evaluation, and measurement of geometrical parameters. To analyze the structure diaphysis of a bone tissue CT scan was used. Scanning was performed using a micro / nanofocus X-ray inspection system for CT and 2D inspections of Phoenix V | tome | X S240. Then CT data was discretized and fabric tensor was calculated. It was shown that the stiffness and ultimate strength of bone tissue decreasing during hind limbs unloading. Wherein the chemical composition of bone tissue changes insignificantly. The growth of bone in the radial direction was noticed until 30–35 days of unloading. Porosity changes insignificantly, but the porosity spatial distribution changes significantly. And this is the major reason for changes in mechanical properties and the origin of the pores is a blood vessel. Using CT data and fabric tensor terms allowed quantifying structural changes in bone tissue during hind limb unloading.

The second section "THE SPACE OF CHOREOGRAPHIC ART AS A CLUSTER OF INTERACTION FACTORS FORMING SOCIETY". The space of choreographic art is analyzed in the field of education, culture - as a cluster of interaction shaping factors of society. The specifics of choreographic art are substantiated; actualization of choreographic art as a source of development of personal functions;

characterizes the essence of the phenomenon "creative personality" in the choreographic team; pedagogical influence on personality development in a choreographic team is described. Subject of study. Choreographic art as a cluster of interaction. Subject of study. Choreographic art as a cluster of interaction. Methodology. In scientific research applied general scientific and specifically scientific methods: analytical for the study of philosophical, aesthetic, pedagogical, cultural, art literature on the topic; theoretical for the analysis of artistic and educational methods, systematization of information and generalization of theoretical positions and observations regarding the nature of the space of choreographic art; comparative for revealing common and specific features, development trends, establishing the level of originality and interaction of factors shaping society; typological for revealing the typological affinity of educational and artistic processes in the space of choreographic art. The purpose of the study is to consider and analyze the space of choreographic art as a cluster of interaction shaping factors of society. Conclusions. The formation of cultural and educational clusters, as one of the organizational forms of combining intellectual, spiritual, financial and material resources, is an important part of public policy in many countries of the world. As a result of the activities of the cultural and educational cluster, choreographic art is advertised as a factor of interaction at the level of state policy. Undoubtedly, the basis by which its clear structure will be formed is seen in an innovative system of interaction between culture and education, in which the space of choreographic art will act as a cluster of factors shaping society.

The third section "ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF THE ECONOMIC SECURITY OF AN ENTERPRISE AS A MECHANISM FOR ENSURING STABILITY". Article describes the system of knowledge that is of key importance in achieving the goal of developing accounting and analytical support for the economic security of an enterprise, according to needs and origin of threats. The peculiarity of accounting and analytical support of the economic security is the basis for creation of closed contours of management with the economic system of the enterprise and external environment, which determines the processes of self-regulation and autocorrection in management system in conditions of significant instability of external and internal environment and need to ensure the economic security of an enterprise. This makes accounting and analysis an important entity for managing changes. According to the results of this research, such theoretical concepts as "accounting and analytical support", "system of economic security of the enterprise", "information support" have been clarified. Empirical studies make it possible to characterize the architecture of accounting system and analytical support of the economic security of an enterprise and find out composition of internal and external economic risks. The basic criteria, indicators of estimation of a level of economic security of the enterprise which are recognized by the majority of researchers are presented. The methodology for

determining the aggregate economic security criterion is outlined. The methodology of organization of accounting and analytical support system is described. Much attention is paid to the main tasks of the system of accounting and analytical support, stages and measures of assessing the state of an economic security of an enterprise. Subjects, objects, functional constituents, the main purpose of the organization of the accounting and analytical support system, the main criteria, indicators of estimation of the economic security level of an enterprise in terms of functional constituents are determined. The characteristics of the individual functional components of an enterprise economic security system are given. The subject of the study is a set of theoretical, organizational, methodological and practical provisions for construction of the economic security system and formation of accounting and analytical support for the economic security of an enterprise. Methodological basis of the study is general scientific and special methods of cognition. The methods of theoretical generalization, grouping and comparison were used to clarify and deepen the understanding of the essence of the economic security system and the accounting and analytical support system. Systematic approach, methods of concretization, dialectical, analysis, synthesis, abstraction are the basis for improvement of organizational and methodological provisions of economic security. The modeling method defines the approaches to the organization and methodology of assessing the economic security of an enterprise in terms of criteria and indicators. Therefore, scientific studies show that an effective system of accounting and analytical support and its information support in particular can help to achieve the desired results, protect company from the negative effects of external and internal threats. Provided that the system of accounting and analytical support of the economic security of the enterprise is properly built in accordance with information needs, accounting and analysis become active factors of operational management. This method of management determines the key role of accounting and analytical support as an internal factor in ensuring the economic security of the enterprise. At the same time, accounting and analytical support is a reliable basis for strategic planning and analysis of business activities.

The fourth section "WEB ANALYTICS: THEORY, PRACTICE, NECESSITY". The aim of the article is to increase the level of intelligence of information systems by analyzing the instrumental programme system of automated design of object multi-dimensional databases, methods of forming associative rules by templates and their implementation within the system, which allows with much less cost to design information and analytical systems in object-oriented software environment. The main purpose of the article is to consider the theoretical algorithm for the development and implementation of a system for analyzing a human behavior in a web environment based on methods and algorithms of data collection from the Internet.

The fifth section "ADAPTATIONS OF PRODUCTION PERSONNEL: EXPERIENCE OF FOREIGN AND RUSSIAN ORGANIZATIONS". At present, the issues of personnel formation in Russian organizations are of great importance. It is particularly important to establish a balance in the main characteristics of personnel that contribute to their growth and development by attracting and retaining young professionals with professional training in this field. That is why the introduction and implementation of targeted and successful adaptation of new employees is a necessity that can improve the company's image as a whole and as an employer. This fact makes the problem of adaptation in modern organizations urgent, as well as the search for new effective management tools, methods and technologies to successfully solve this problem. Personnel adaptation is an essential element of the personnel management system. Adaptation is an important part of the training system and regulates the relationship between the education system and production. Measures taken to adapt personnel in the organization are aimed at meeting the needs of the organization in quality and quantity of labor in order to increase their profitability and competitiveness, using minimal costs. Successful staff adaptation will minimize the time spent on employee development both in the team and in the workplace. This contributes to productivity growth in a shorter time frame than if adaptation were not carried out. Staff adaptation is the process of "dedicating" a new employee to the organization's activities, using special techniques and methods. This problem of adaptation of young specialists is insufficiently studied, and this fact determines the choice of topics for consideration in this area. The process of adaptation is very complex and multifaceted. In its structure, it has its own characteristics and difficulties. Despite the existence of a fundamental theoretical and empirical research base, it should be noted that there is not enough work to reflect the reality of the development of young professionals in modern Russian organizations. Unsolved problems remain in the use of methods, mechanisms and technologies applied to the adaptation of young employees in these conditions, the preparation of the environment for their further development, the formation of the human resources potential of society as a whole and individual organizations. Thus, the problem of adaptation of young professionals is insufficiently studied, and this fact determines the choice of topics for consideration in this area. The article is devoted to the peculiarities of the process of adaptation of production personnel in organizations, taking into account domestic and foreign experience. The main task in analyzing foreign experience in personnel adaptation is to integrate methods that have a positive impact on personnel adaptation, taking into account the mentality and specifics of Russian organizations. Only in this case, the adaptation of personnel will be one of the most important functions of personnel management, requiring various costs, contributing to the development of the organization then it will be possible to fix adaptation as one of the most important functions of personnel management.

The sixth section "SPECIAL EQUIPMENT APPLICABLE IN ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES AS A LEGAL CATEGORY". The work highlights the role and place of technology that is used in administrative enforcement as a separate category of legal science. The factors that necessitate the use of special equipment in administrative law enforcement activities. The basis is the teaching of special techniques of law enforcement, which we razgladili in previous studies. According to theoretical insights regarding the industries of special equipment law enforcement equipment that is used for administrative activities is defined as organizational. To determine the scope of the term "organizational equipment" applies the selection method criteria. Of the criteria is allocated the semantics of the phrase; the subject of the conditions and direction of application; system; classification; practical value. Features of use of special equipment in administrative law enforcement activities are considered based on the content of the administrative activities of the police and its activities, – internal and external. Have an organizational technique as a branch of knowledge (by analogy with special equipment) is a body of knowledge in a specific sequence according to their importance, relationships and relationships. According to the deductive method, we argue that the organizational techniques as a special section technici law enforcement, are the General provisions and office equipment. Industry office equipment law enforcement agencies consist of the main directions of its use in administrative activities. According to the directions of use, it is considered in relation to the management of the activities of law enforcement agencies - management techniques, protection and maintenance of public safety - safety equipment, property protection - security equipment. Tools office equipment are classified by origin and destination. Control technology is designed to provide uninterrupted connection of subject and object control. In its composition, we believe, include: communications, enhance speech, surveillance, information and intelligent systems. Safety concern: a special tool, a means of recording and monitoring, search tools, controls road safety. System security technology is determined by two criteria: the scope and functional purpose. The only definitive requirement of the current legislation to means of organizational equipment, which has already entered or planned to enter into operation, is the need to implement certification and periodic calibration. Defined perspective directions of development of organizational technology – the development and implementation of intelligent systems.

The seventh section "OPTICAL AUTOWAVES IN NONLINEAR MEDIUM". Autowaves of scattering appearing under excitation of nonlinear $LiNbO_3:Fe$ crystals by a focused laser radiation and manifesting themselves as moving light-ring structures, are investigated. A periodic behaviour of generation of the rings has been shown to be related to competition of refractive index gratings of the two types, reflecting and transmission ones. A chaotic regime was found to arise if the control parameters, the

pump intensity and the impurity concentration, become less than a threshold. A theory of autowave light scattering is developed. It has been shown that, to describe the effect of optical autowave generation, both the longitudinal and transverse photovoltaic/diffusive currents should be taken into account. Under the certain conditions, the transverse currents destroy a stationary charge redistribution created by the longitudinal currents, resulting in the appearance of cyclic (in time) charge transfer.

The eighth section "MODEL OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH DISABILITIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS" Inclusive education is a process of development of an educational process that takes into account the accessibility of education for everybody, providing access to education for children with disabilities. In determining the level of inclusion of children with disabilities in the educational process, it is advisable to focus on the following criteria: polysubjective (teachers, parents, children), regulatory support, methodological support, logistical resources, information support, organizational and content component. The model of inclusion of children with disabilities in the educational environment is characterized by the following principles: 1. systematic – is implemented in the process of providing social and pedagogical assistance in different directions: children, educators, parents (find themselves in the situation of learning the child, there are available difficulties, potential opportunities of the child, her strong the parties that determine the ways around the training and taking into account all the components, the system of social and pedagogical support is modeled); 2. comprehensiveness – manifested in the fact that the teacher, psychologist, social teacher, speech therapist, parents provides the child with comprehensive assistance, covering all areas of its activities (cognitive, emotional-volitional, motor; optimize social relationships and relationships), helps to track successful learning and establishing interpersonal relationships; 3. integrative – involves the integration of different methods (psychological and socio-pedagogical), techniques, approaches, didactic and socio-pedagogical techniques (covers not only the educational environment, but also microsocio); 4. priority of the child's needs – identification of the causes of the child's educational difficulties, knowledge and consideration of his / her special needs for use as a workaround; 5. continuity – reflects the need for early diagnosis of the capabilities and abilities of the child, the implementation of social and pedagogical support throughout the study period, at all stages of the educational process. The model of social and pedagogical support of children with disabilities in the educational process can be presented as follows:

1) Motivational stage – providing a favorable socio-psychological climate for the implementation of the process of support and formation of all participants in the educational process of motivation for future activities.

2) Orientation stage – determining the purpose and content of future activities, working out a common approach, determining the roles and professional positions in relation to children with disabilities, the distribution of functional responsibilities among participants of social and pedagogical support.

3) Substantive -operational stage – rehabilitation programs are being developed on the diagnostic basis for children with disabilities in the implementation of specific tasks.

4) Evaluation stage – includes the final socio-pedagogical diagnostics, analysis of results by all specialists, reflection.

The ninth section "TRAINING OF A RURAL SCHOOL TEACHER IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL CHANGES IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY". The study of training the teacher for rural school in the chronological range of the late 1950s and 1980s is based on the relationship between the socio-economic needs and changes in the organization of forms and the content and technological provision of teacher training. The leading idea of the study was to cover the transformation of professional requirements for the teacher as an active participant in the development of rural schools in accordance with the social purpose of education and education of students, to prepare them for work in the context of reforming the Soviet-style school education. The results of the scientific search prove that the rural school is a socio-cultural phenomenon, and the peculiarities of its functioning were considered in the content and forms of teacher training within the chronological limits of scientific search. The methodological basis of the research is the approaches that guarantee the integrity of the study, analysis, interpretation and generalization of the identified problems. Systematic approach – to provide consideration of teacher training in the context of rural school development as part of the general secondary education system; synergistic – made it possible to cover the development of professional requirements for rural school teachers under the influence of socio-economic, political, demographic factors; paradigm approach – contributed to the understanding of the essence of changes in goals, objectives, forms of organization of teacher training, its content and technologies. A set of adequate methods was used to realize the goals and objectives of the study. Analysis, synthesis, comparison, systematization, generalization made it possible to cover the organizational and content-technological aspects of teacher training for work in a rural school in different years of its reform. Historical-genetic and comparative methods made it possible to structure and systematize factual information and to characterize the peculiarities of teacher training in the progress of reforms of the Soviet-era school system in the chronological limits of the late 50-80s of the 20th century, to identify common and different, to form generalizations. The paradigm method contributed to the analysis and justification of the peculiarities and changes in the teachers training for rural school in accordance with the goals and objectives that

were predetermined by the social order for school education of rural school students. The statistical method revealed the dynamics of growth of quantitative indicators of the network and types of institutions of vocational pedagogical education of those years, to find out quantitative indicators of staffing of rural schools by specialists with degrees of higher education. The research materials highlight the preparation of teachers to work in rural schools in the context of changes to their professional functions and the fulfillment of roles in the social environment of the village, which distracted from educational activities. Instead, rural school teachers were regarded as party-state leaders of the time, the «screws» of collective farm production, and the school generally performed the task of preparing students for work. The socio-collectivist orientation of the rural school, the excessive attention to the labor training and the work of the students were the brake factors and were of no interest to youth trying to leave the city. Within the chronological limits of the study, the Ukrainian village suffered considerable losses-demographic, mental, and the school that developed in line with party-state dominance was changing. Teacher training in the new environment had to meet these changes.

The tenth section "VERGE OF ALIENATION". The subject of research is the large-scale alienation as a social phenomenon. The aim of this work is the consideration of individual symptoms and areas of alienation in the history of mankind and in the modern information society, and the disclosure of its logic and patterns. Methodologically, the study is based on the historical, information and cybernetic approaches. The logic of presentation is the revealing of the phenomenon of alienation in the historical development of mankind, its most important manifestations in the information society, presentation of the information model of interaction of man with alienated knowledge. The expediency of the information approach in the analysis of the phenomenon of alienation is justified, and difficulties in its application are marked. It is emphasized that manual cut already became a fact of alienation, embodying the knowledge of ancient man and actually being the beginning of the formation of the external memory of man-kind. Discusses the stages of alienation of knowledge in the history of mankind, in particular, the alienation of knowledge in material objects, alienation of knowledge from these objects in the texts and images and the subsequent forming in the history of the numerous directions of this process. Emphasizes the role of accompanying feedback. Used in the information approach, in its semantic-information treatment, allowed to consider the transformation of the world in the labor process as a way of placing the memory of all mankind in the external environment, the formation of its specific "external memory". She proved to be more reliable and durable than biological human body and also possessed an important property of cumulateness. The paper points to a positive feedback between the amount of knowledge in alienated form and figures of society, the development of his comprehensive intelligence. Because of this connection in the history we see an increase

in the forms and scales of knowledge alienation. The number of stages and directions of alienation is indicated: the alienation of knowledge from the object carrier in the form of texts and images, the alienation of knowledge from their carrier (reproduction of written and then printed texts), in the form of intersubjective scientific knowledge. Interaction between the material and direct forms of alienated knowledge with the formation of a positive feedback between them is marked. A number of forms of alienated knowledge that appeared in the last two centuries are listed. With the advent of computer alienation already subjected to the human intellect, while maintaining the feedback between the alienated forms of knowledge. New forms of exclusion exist in the form of artificial intelligence, robotics, global computer networks, etc. Meanwhile, the sign of feedback between the reliability of human survival and alienated knowledge, obviously, has been replaced by the opposite with the invention of the atomic bomb. This is confirmed by the modern manifestations of alienation, cited in the work, and their assessment by scientists. The question of the limits of alienation as a process in the context of the paradigm of the limits of destruction is discussed. The findings suggest a communicative model of the interaction of mankind with man-made external memory, which describes a non-linear process of communicating to it all human knowledge and intellectual abilities. It is emphasized that the contradiction between man and the material world created by him is the main contradiction of modernity.

The eleventh section "USE OF POLYMER CONSUMER CONTAINERS FOR PRESERVATION OF FOOD STUFFS BY HEAT STERILIZATION". Food production is carried out in different types of consumer packaging, which is made of various materials: paper, glass, metal, polymers. The structure of packaging materials has changed over the last 15-20 years. With the overall decline in production of almost all types of packaging, their ratio has become more optimal. The share of paper packaging increased from 15 to 38%, polymer from 3 to 21%, glass from 7 to 14.7%, metal from 13 to 22%. In general, as can be seen, the largest increase (more than 7 times) was observed in the use of polymer packaging. This container has a low specific weight, can be made in different forms and its cost is a small part of the total cost of finished products. Consumer polymer containers of different types can be used for thermal preservation of food products: hard, semi-hard and soft. In order for plastic (polymer) packaging to be used for heat sterilization and to guarantee long shelf life of food products, it must contain the necessary heat-resistant barrier layer, which will provide resistance to high temperatures, prevent oxygen, preserve the taste and aroma of the product. Each material has certain indicators of heat resistance, permeability to various gases, including oxygen. The subject of the study is different types of consumer heat-resistant multilayer polymer packaging, which is used for packaging a variety of foods. These products include fruit juices, meat, fish and dairy products. The aim of the study is to analyze the existing types of polymer consumer packaging that can be used for

Ivaniuk H.

*Borys Grinchenko Kyiv University, Doctor of Science in Pedagogy, Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Kyiv, Ukraine*

TRAINING OF A RURAL SCHOOL TEACHER IN THE CONDITIONS OF EDUCATIONAL CHANGES IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Вступ. Дослідження підготовки вчителя до роботи в сільській школі зумовлено на науковому рівні потребою виявлення продуктивних ідей і педагогічних практик, що впливали на поступ сільської школи, а також механізмів підготовки вчителя до роботи в соціальнокультурному середовищі села; на практичному рівні – виявлення чинників, що сприяли підготовці кваліфікованих педагогів як і тих, що гальмували цей процес. Дослідження підготовки вчителя сільської школи в хронологічних межах кінця 50–80-тих років 20 століття ґрунтується на положенні про взаємозв'язок між соціально-економічними потребами та змінами до організації форм і змістово-технологічного забезпечення професійної підготовки вчителя. Провідною ідеєю дослідження стало висвітлення трансформації професійних вимог до вчителя як активного учасника розбудови сільської школи відповідно до суспільної мети навчання і виховання учнів, підготовки їх до праці в умовах реформування шкільної освіти радянського зразка. За результатами наукового пошуку доведено, що сільська школа становить соціальнокультурний феномен, а особливості її функціонування враховувалися в змісті, формах професійної підготовки учителів у хронологічних межах наукового пошуку.

Методологічну основу дослідження становлять підходи, що уможливили цілісне вивчення, аналіз, інтерпретацію та узагальнення означеної проблематики, а саме: системний, синергетичний, парадигмальний. Для досягнення мети і завдань наукового пошуку використано комплекс методів: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, порівняльно-зіставний, парадигмальний, історико-генетичний, статистичний.

У руслі означеної теми досліджено значні зрушення в підготовці вчителів у вимірі системної реформи загальноосвітньої школи й посилення її зв'язку з життям (1959) та нового бачення щодо розвитку як міської так і сільської школи [25, арк. 13]. В умовах поступу тогочасної держави школа в Україні мала подолати відставання між існуючою системою загальноосвітньої підготовки та вимогами індустріального суспільства.

Відтак згідно із соціально-економічними вимогами того часу вдосконалено зміст та структуру школи, що формувало потребу вдосконалення підготовки вчителя: навчальні плани та програми їхньої підготовки розроблялися відповідно до наукових здобутків у галузях техніки, що були першорядними для зрушень у промисловості та сільськогосподарському виробництві. Наприкінці 50-х – на початку 60-х років 20 століття значна увага з боку тогочасних органів державної влади і управління освітою приділялася підготовці вчителів сільських

шкіл, насамперед вчителів початкових класів, біології, хімії з основами сільськогосподарських знань, фізики і загальнотехнічної підготовки. Ці зміни щодо підготовки вчителів були зумовлені суспільною місією-підготовки молодшої генерації до праці в сільському господарстві та промисловості, культурноосвітній сфері. Загалом людський ресурс села посідав чільне місце в планах розвитку радянської економіки, а завдання сільської школи полягало в навчанні і вихованні працівників і для міста, і для села, що в радянську добу було донором трудових ресурсів для регіонів пріоритетного розвитку. В умовах лібералізації суспільного життя та амбітних політичних і соціально-економічних проєктів професійна підготовка вчителя, зокрема сільської школи була предметом уваги на найвищому державному рівні. Так, згідно з постановою Ради Міністрів СРСР від 4 серпня 1959 р. №907 «Про форми та терміни навчання у вищих навчальних закладах та про виробничу роботу та практику студентів» було встановлено такі форми навчання у вищих навчальних закладах: 1) навчання без відриву від виробництва (вечірні форми навчання, навчання на заводі шляхом чергування теоретичних занять з виробничою працею впродовж усього терміну навчання); 2) навчання з відривом від виробництва (денна форма навчання) в педагогічних вищих навчальних закладах, вищих навчальних закладах мистецтв, а також в університетах зі спеціальностей. Прийом на навчання з педагогічних спеціальностей здійснювали з-поміж тих осіб, котрі мали стаж роботи не менш ніж два роки, обов'язково з – виробничою практикою чи роботою на виробництві, в установі чи організації терміном один рік. Термін навчання у вищих навчальних закладах становив не більше шести років [16, арк. 123]. З 1959–1960 н.р. для студентів вечірніх та заочних вищих навчальних закладів, для учнів вечірніх та заочних середніх спеціальних навчальних закладів, які успішно навчалися, було введено додаткові відпустки зі збереженням заробітної плати відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР «Про пільги для студентів вечірніх і заочних вузів і учнів вечірніх і заочних спеціальних навчальних закладів» [17, арк. 43; 16, арк. 5, 43].

На відміну від попереднього періоду (40-і – середина 50-х рр.) значні зміни відбулися в кадровому забезпеченні сільських шкіл, а саме: перехід до загальної восьмирічної освіти учнів зумовив розширення мережі вечірніх та заочних шкіл; перехід на однозмінне навчання і збільшення в навчальних планах частки трудового навчання та вдосконалення змісту навчання у руслі зміцнення його зв'язку з практикою сільськогосподарського виробництва. Все це зумовило системні зміни до професійної підготовки вчителя [25, арк. 74, 75]. Виявлено, що в 50-60-х рр. 20 ст. школа виконувала нові педагогічні завдання: перехід від семирічного до восьмирічного обов'язкового навчання учнів у міських і сільських школах, перетворення десятирічних шкіл в середні трудові політехнічні школи з виробничим навчанням; організації діяльності учнівських виробничих бригад, що додатково загострило проблему підготовки кадрів [24, арк. 81, 82].

Вивчення справочинних документів у галузі освіти (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) дає підстави стверджувати про існування пріоритету державної підтримки щодо підготовки

кадрів з вищою освітою для забезпечення викладання всіх предметів у початкових, восьмирічних та середніх школах. Тому поширення набула заочна форма навчання вчителів, насамперед тих, які працювали у 6–10 класах й не мали вищої освіти. Підготовку вчителів здійснювали переважно педагогічні училища (початкової школи, трудового навчання), педагогічні інститути (вчителі-предметники для восьмирічних і середніх шкіл), сільськогосподарські технікуми забезпечували підготовку вчителів механізації сільськогосподарського виробництва, майстрів механізації та операторів сільськогосподарських машин – для сільських шкіл. Для підготовки вчителів виробничого навчання та на виконання Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям» (1959) відкрито інженерно-педагогічні факультети в Київському, Львівському, агропедагогічний – у Полтавському і Уманському сільськогосподарських інститутах [10, арк. 160]. У річних звітах про роботу педагогічних інститутів у ці роки (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України) простежується стійка лінія на оновлення змісту, форм підготовки вчителів до роботи в сільських школах, що засвідчує врахування особливостей її діяльності. У навчальних планах збільшено практичну складову, оновлено зміст навчальних курсів, задля поліпшення їх політехнічного потенціалу (трудове навчання, математика, фізика), внесено нові предмети: електротехніку, машинознавство, радіотехніку, технології металів, сільськогосподарські машини [20, арк. 78]. На організаційному рівні: розширено види практик та їх зміст у процесі професійно-педагогічної підготовки вчителів 1–4 класів та трудового навчання. Так, на польовій практиці студенти вивчали природні умови життя рослин, вплив природних кліматичних умов на морфологічне і біологічне пристосування, основи ґрунтознавства. Відповідно до тогочасних суспільних пріоритетів зміст практики на 3-х курсах доповнено питаннями землеробства, рослинництва і методик їх викладання. Урізноманітнено бази практик для майбутніх учителів сільських шкіл – ними могли бути дослідно-показові колгоспи, обласні науково-дослідні станції, виставки передового досвіду народного господарства, агробіостанції. Майбутні вчителі виробничого навчання проходили практику в учнівських виробничих бригадах. Значний досвід щодо організації різних видів практик у ці роки напрацювали Кременецький, Уманський, Черкаський педагогічні інститути [20, арк. 99].

В умовах лібералізації суспільного життя на державному рівні, у руслі тогочасної реформи радянської системи освіти розділялися повноваження органів управління освітою сільських і промислових (міських) районів. Вивчення зведених звітів сільських облвно про чисельність та склад спеціалістів із вищою освітою в сільських школах тогочасної України, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, датованих 15 листопада 1964 р., простежується замовлення суспільства щодо підготовки вчителів для роботи в школах сільської місцевості. Аналіз цих звітів дає підстави говорити про кількісне зростання вчителів із вищою освітою: станом на 15 листопада 1964 р. у сільських школах працювало 127 642 вчителів з вищою

освітою. Із 8046 осіб в 1963. на денному відділенні отримали вищу освіту 2230 осіб, у 1964 р. з 4256 осіб – 2757 [13, 209 арк].

Варто зауважити, що на початку 60-х років ХХ століття значна увага приділялась підготовці вчителів для сільських шкіл тому, що вони кількісно переважали міські. Проведення адміністративної реформи, за якою відбулося функціональне розмежування управління школою на обласних рівнях (сільські та промислові облвно) підсилило увагу й до підготовки вчителів відповідно до соціально-економічних потреб того часу. Зміст професійно-педагогічної підготовки оновлено з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку області, району, села.

Цих років значна увага керівних органів держави зосереджувалася на розширенні мережі закладів професійно-педагогічної підготовки вчителів які мали забезпечити завдання розбудови сільської школи. Для підготовки вчителів 1–4 класів із вищою освітою в 1961–1962 н.р. відкривалися відповідні факультети в Дрогобицькому, Кам'янець-Подільському, Криворізькому, Одеському, Уманському педагогічних інститутах [10, арк. 114].

У середині 60-х років 20 століття соціально-економічні зміни в державі, що характеризувалися впровадженням досягнень науки і техніки у виробництво [15, арк. 2, 7, 8, 10], зумовили корегування цілей шкільної освіти до потреб науково-технічного прогресу того часу. Тому попри ідеологічні пріоритети відбувався постійний пошук шляхів оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки вчителів і підвищення їхньої кваліфікації. З цієї метою започатковано курси при педагогічних училищах, річні класи для підготовки вчителів 1–4 класів на базі педучилищ і педінститутів [21, арк. 1, 2]. Підвищення загальнокультурного рівня вчителів і керівників сільських шкіл здійснювали у руслі психолого-педагогічної підготовки та новаторства. Навчальні плани і програми курсової перепідготовки цієї категорії освітян диференціювали з урахуванням особливостей розвитку сільської школи (орієнтація на трудове та виробниче навчання сільськогосподарського спрямування). Оновлення змісту загальної середньої освіти та структури загальноосвітньої школи актуалізувало проблему підготовки й перепідготовки вчителів виробничого навчання. В педагогічних, сільськогосподарських технікумах (Уманському та Полтавському) відкрилися інженерно-педагогічні факультети [10, арк. 16].

Досліджено, що в умовах реформування радянської системи освіти, виразно простежується пріоритет кадрової політики: підготовка кадрів для культури, промисловості та сільського господарства [1, арк. 11, 12, 45, 46]. У цьому поступі простежуємо зміни вимог до вчителя, що ґрунтувалися на його суб'єктності в перебудові школи. Пріоритети повної загальної середньої освіти, перехід на нові навчальні плани та програми не можна було б реалізувати без оновлення політехнічної спрямованості змісту загальноосвітньої підготовки учнів і пріоритету трудового виховання учнів (1965–1972) актуалізувало здійснення професійно-педагогічної підготовки вчителя до роботи в сільській школі відповідно до завдань її розвитку, як того вимагала держава. З кінця 1960-х років у змісті підготовки вчителів як міських, так і сільських шкіл було підсилено

ідейно-політичний компонент. Стосовно особистості вчителя було закріплено модель «ідейно зрілого, свідомого виконавця» професійних та громадянських обов'язків. Це стосувалося насамперед майбутніх учителів, які мали бути прикладом для своїх учнів та батьків і громадськості, тому професійна підготовка у ці роки характеризується зміною домінант.

Курс держави на прискорення розвитку сільського господарства та промисловості на засадах науково-технічного прогресу, актуалізація в школах проблеми трудового та політехнічного навчання учнів [26, арк. 72] загострили невирішені питання підготовки працівників освітньої галузі. Простежувалися суперечності між запитам держави та потребами сільських учителів щодо підняття їхнього професійного рівня до вимог педагогічного етапу та невідповідності матеріальної бази установ підвищення кваліфікації, оскільки в педагогічних училищах та педагогічних інститутах не було відповідних лабораторій, майстерень для вчителів трудового і виробничого навчання, сільськогосподарської праці. Встановлено, що в другій половині 1960-х років відбулося зміщення акцентів від ідей зв'язку школи з життям до політехнізації як сільської, так і міської школи. Вона мала виконувати місію забезпечення впровадження в практику досягнень науково-технічного прогресу, подолання відмінностей між розумовою та фізичною працею задля невинного підвищення продуктивності праці [23, арк. 6]. Цих років значна увага приділялася вивченню передового педагогічного досвіду. У літній період переважали теоретичні заняття (особливо для вчителів біології), для вчителів виробничого навчання – теоретико-практичні заняття які поєднували з роботою на пришкольніх ділянках, дослідних полях, у виробничих учнівських бригадах. До проведення теоретичних занять залучали відомих учених – біологів, медиків. Педагоги дізнавалися про досягнення природничих наук, тваринництва, рослинництва, вивчали новітні засоби механізації сільського господарства [27, арк. 48]. Курсова перепідготовка вчителів включала й культурно-просвітницьку програму: організовували культпоходи в кіно, театри, філармонію, екскурсії в музеї [18, с. 2–6].

Новий територіально-адміністративний поділ УРСР (1964 р.), укрупнення сільських районів і сіл вплинули на підготовку вчителів до роботи в сільських школах, що виконували завдання, зумовлені запитам на освічених, ідейно-зрілих громадян в умовах соціально-економічного та політичного розвитку суспільства на засадах науково-технічного прогресу. Сільська школа на цьому етапі виконувала економічну, культуротворчу та просвітницьку місію подолання відмінностей з міською, піднесення рівня освіти учнів до потреб науково-технічного прогресу та суспільних пріоритетів.

Вирішення завдань подолання відмінностей сільської школи з міською, перехід до загальної середньої освіти на тлі стандартизації навчальних планів і програм і вдосконалення технічних засобів навчання, пріоритету трудового виховання та навчання учнів сільських шкіл – все це зумовило нове бачення професійних вимог до вчителя загалом і готовності сільського вчителя до професійної діяльності зокрема.

Школа в ті роки виконувала завдання щодо забезпечення загальної середньої освіти учнів та сільської молоді. Тому для роботи в школах потрібні були педагоги з вищою освітою. Відтак на державному рівні були утверджені комплексні заходи щодо оновлення правил прийому вступників до вищих навчальних закладів. У доповідних записках та інформації Міністерства освіти УРСР до керівних органів влади та управління уточнено рекомендації про надання пільг для абітурієнтів із сільської місцевості. Вперше випускники сільських шкіл отримали право вступати на педагогічні спеціальності за цільовими направленнями (поза конкурсом). 1973 р. на денну форму навчання педагогічних спеціальностей було зараховано 6858 випускників сільських загальноосвітніх шкіл, що склало 57,9% від числа зарахованих [11, арк. 30]. Державні заходи щодо поліпшення умов роботи сільської загальноосвітньої школи вплинули на розбудову інфраструктури педагогічних інститутів. З метою забезпечення житлом студентів із сільської місцевості збільшено обсяги державного асигнування на будівництво гуртожитків, навчальних корпусів та обладнання для них [14, арк. 43–44]. Очевидним є підвищення соціального статусу вчителя, зокрема в сільській місцевості. Саме сільський учитель у ці роки виконував різні суспільнозначущі та політико-ідеологічні функції в сількому соціальнокультурному середовищі: агітатора, політінформатора, пропагандиста. Тому з метою закріплення кадрів у школі в селах здійснювалося капітальне будівництво житлових приміщень для вчителів. Відповідно до вищенаведених завдань поступу школи у руслі нових соціально-економічних завдань і розбудови радянської системи освіти, випускникам педагогічних навчальних закладів надано право на отримання житла та матеріальної допомоги від промислових підприємств, колгоспів і радгоспів.

70-ті – початок 80-х років 20 століття в контексті означеної проблематики характеризуються посиленням уніфікації щодо завдань та змістового забезпечення розвитку сільської школи як і радянської системи освіти загалом. У сільських школах як і міських на часі було поглиблене вивчення окремих предметів, насамперед фізики, хімії, математики. Від міських шкіл школа в сільській місцевості вирізнялася здебільшого лише вивченням біології, механізації сільського господарства, автосправи, трудового навчання і сільськогосподарської праці. Стандартизація вимог до вчителя загострила проблему його професійно-педагогічної підготовки. Статистичні матеріали, звіти Міністерства освіти УРСР свідчать про актуалізацію проблеми підготовки вчителів з вищою освітою у різних областях Української РСР. Проте, не зважаючи на достатньо системні державні заходи щодо покращення підготовки вчителя в різних областях УРСР, очевидним був брак кадрів у сільських школах, а подекуди й низька кваліфікація фахівців [2, арк.33].

Завдання підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів щодо переходу до загальної середньої освіти та викладання шкільних предметів в умовах кабінетної системи навчання виконували педагогічні інститути [14, арк. 173]. У підготовці вчителів основна увага приділялася вдосконаленню змісту їхньої фахової освіти на засадах досягнень тогочасної науки. Очевидним є те, що брали до уваги лише ті наукові положення і тлумачення, що не могли становити,

альтернативу домінувальним у ті роки ідеологічним штампам. Підготовка вчителів розглядалася у тісному зв'язку із тогочасними науковими дослідженнями. Завдання щодо впровадження здобутків науки в педагогічну практику виконували науковці Українського науково-дослідного інституту педагогіки Міністерства освіти УРСР. Педагогічні інститути досліджували різні аспекти політехнічної освіти учнів в умовах науково-технічного прогресу та впровадження новаторських практик у навчання виховання учнів [14, арк. 174].

Вивчення документів з питань народної освіти (інформації, довідки, листи керівних органів влади та управління) підтверджує достатньо системний підхід щодо перебудови роботи школи та підготовки педагогічних кадрів. Попри ідеологічну складову та руйнівну державну політику щодо села в питаннях «укрупнення» сіл, що привели до руйнування малих сіл і шкіл, державна підтримка соціального статусу сільського вчителя сприяла формуванню його позитивної іміджу. Щороку на перший курс педагогічних вищих навчальних закладів зараховувалися випускники сільських шкіл – до 50% від усієї кількості, що вступили. Правом позаконкурсного вступу користувалися випускники сільських шкіл з віддалених сільських районів (гірських, поліських). 1977 р. таких студентів було 927 осіб проти 293 осіб у 1973 р. Однак попри всі заохочення надалі спостерігалася суттєва плінність кадрів у сільських школах. Причиною цьому була здебільшого формальна турбота про сільську школу та її вчителя. Як засвідчують результати перевірки в ті роки понад 6,5 тис. учителів працювали не за фахом (Ровенська, Київська, Житомирська, Волинська та ін. області) [4, арк. 99]. Задля вирішення цих нагальних завдань підготовки вчителів в Україні (70-80-ті роки 20 століття) вдосконалено мережу педагогічних інститутів, збільшено кількість факультетів і відділень з підготовки вчителів праці та майстрів виробничого навчання для сільських загальноосвітніх шкіл в інженерно-технічних та сільськогосподарських навчальних закладах. Це дало змогу вивести на якісно новий рівень підготовку вчителів, зокрема вчителів трудового та виробничого навчання. Значний розвиток матеріально-технічної бази педагогічних інститутів уможливив збільшення чисельності вступників на педагогічні спеціальності з сільської місцевості. Наприклад, у 70-х роках 20 ст. введено в дію навчальні корпуси Тернопільського і Полтавського педагогічних інститутів, розпочато будівництво навчальних приміщень в Івано-Франківському педінституті; здані в експлуатацію гуртожитки Чернігівського, Ворошиловградського, Дрогобицького, Тернопільського педагогічних інститутів та Центрального інституту вдосконалення вчителів, м. Київ [4, арк. 79]. Характерним для змісту підготовки майбутніх учителів був зв'язок науки з практикою, пошук ефективних шляхів оволодіння науково-методичними знаннями з фаху та психолого-педагогічних дисциплін. Навчальні програми підготовки вчителів були переобтяжені суспільно-політичною складовою, що дублювалося й у навчальних планах та програмах для загальноосвітніх шкіл.

В означений часовий період завдяки опікуванню держави була розширена нормативно-правова база системи професійної освіти. Якісному розвитку змісту та форм підготовки педагогів слугувало прийняття «Положення про управління

вищих і середніх педагогічних навчальних закладів Міністерства освіти УРСР». У цьому документі конкретизовано завдання професійно-педагогічної підготовки фахівців у нових суспільних умовах для всіх типів загальноосвітніх шкіл [3, арк. 60]. Виявлено, що на розроблення стратегії підвищення кваліфікації вчителів впливали соціально-економічні, демографічні, ідеологічні чинники, а запровадження загальної середньої освіти було визначальним щодо планування перепідготовки педагогічних кадрів. У ці роки першорядною була підготовка вчителів до кабінетної системи роботи та всебічного розвитку і виховання учнів [14, арк. 173], вивчення досвіду навчання і виховання за кордоном [4, арк. 74].

Зміст звітів, доповідних записок, наказів Міністерства народної освіти УРСР (ЦДАВО України) свідчить про уніфікацію змісту та форм підготовки вчителів. Дедалі менше простежуємо врахування особливостей діяльності школи в соціокультурному села у змісті підготовки вчителів. Суспільні пріоритети щодо підготовки педагогічних кадрів на початку 80-х років 20 століття характеризувалися формальним підходом до зростання кількісних показників без урахування їхньої якості, що негативно вплинуло на школу і спричинило відтік учителів в інші галузі господарства [7, арк. 99]. У статистичних звітах, що висвітлювали діяльність у ці роки загальноосвітніх шкіл, педагогічних інститутів знято графу щодо сільської школи, що засвідчує встановлення єдиних вимог щодо підготовки вчителя як міської так і сільської школи у руслі тогочасних соціально-економічних трансформацій [8, арк. 67].

З'ясовано, що партійно-державна політика щодо «укрупнення» сіл зумовила негативну демографічну динаміку в сільській місцевості (70-ті – перша половина 80-х рр.). Відтак це спричинило збільшення кількості малочисельних восьмирічних шкіл і зумовило зміни до професійно-педагогічних функцій сільського вчителя. Так учитель 1–3(4) класів працював з класом-комплектом, що вимагало від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки; вчитель восьмирічної малочисельної школи ставав багатопредметним. У руслі тогочасних реалій вивчалася та розв'язувалася проблема професійної підготовки фахівців із двох спеціальностей. Педагогічні інститути практикували підготовку та розподіл випускників на підставі договорів із обласними відділами народної освіти [8, арк. 67] задля підвищення якості кадрового забезпечення шкіл. В умовах уніфікації радянської системи освіти (1972-1984) зміст професійно-педагогічної підготовки вчителя до роботи в сільській школі не вирізнявся зі загального контексту навчальних планів і програм. Лише підготовка вчителя праці та біології мала змістові особливості сільськогосподарського спрямування. Самоосвіта сільського вчителя здебільшого не розв'язувала сутнісних завдань через швидкоплинні зміни програмового забезпечення шкільних предметів і нерозробленість науково-методичного забезпечення та формалізм щодо виконання індивідуальних планів. Ці питання намагалися вирішити в поступі реформи загальноосвітньої школи (1984). Першорядні зміни полягали в оновленні змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови економіки й демократизації суспільного життя. Сільські середні школи мали гостру потребу в учителях математики, фізики з інформатикою та обчислювальною технікою [9, арк. 196].

Оновлення змісту загальної середньої освіти учнів, приведення його у відповідність до тогочасних суспільних пріоритетів щодо виробничої (сільськогосподарської) практики та продуктивної праці зумовили трансформацію вимог до змісту підготовки вчителів трудового навчання та продуктивної праці, керівників учнівських виробничих бригад, кооперативів. Значна увага приділялася професійній орієнтації учнів та свідомому вибору професій із урахуванням потреб району, села щодо їхнього працевлаштування. З метою забезпечення умов для підготовки вчителя, спроможного забезпечити реалізацію основних завдань реформи школи, на державному рівні здійснено низку організаційних заходів. 1989 р. в м. Переяслав-Хмельницькому Київської області започатковано роботу філії Київського педагогічного інституту ім. М. Горького (нині – ДНУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»). На базі цієї філії розпочато підготовку вчителів з десяти спеціальностей. З метою покращення підготовки вчителя для роботи в сільській школі у цьому закладі вищої педагогічної освіти зміцнено матеріальну базу для спеціальностей «Біологія і основи сільського господарства», «Загальнотехнічні дисципліни і праця» [5, арк. 4–7]. Попри продуктивний поступ у підготовці вчителів цих років у сільських школах бракувало вчителів української мови і літератури, кримськотатарської, болгарської та інших мов народів, що мали потребу власного культурного розвитку як явища в роки перебудови. Цю тенденцію пояснюємо освітньою політикою в Україні, що мала місце в попередні періоди й була спрямована на уніфікацію системи шкільної освіти загальною та ірусифікацією, а відтак і неналежною увагою держави до підготовки цих фахівців.

За результатами джерелознавчого аналізу з'ясовано, що професійно-педагогічну підготовку вчителів в УРСР на кінець 80-х років ХХ ст. здійснювали 29 педагогічних інститутів, 10 – університетів, 4 – інститути фізкультури, 50 – педучилищ [6, арк. 13]. Документи з питань народної освіти (інформації, листи) Міністерства народної освіти УРСР, передані до Верховної Ради УРСР, Ради Міністрів УРСР та в інші державні органи, дають інформацію про наявність відставання існуючої матеріально-технічної бази багатьох педагогічних інститутів. Наприклад, у Ровенському (нині – м. Рівне), Глухівському, Чернігівському педінститутах при нормі 14,5 кв. м., на студента припадало 2,9, 3,9, 4,3 кв.м. Достатньо гострою була проблема житла для студентів із сільської місцевості: понад 22 тис. з них не забезпечувалися гуртожитком [20, арк. 14]. У Прилуцькому, Новобугському, Дубнівському, Красноградському педучилищах відповідність площі на одного спеціаліста була ще нижчою – 1,3; 1,9; 2,6; 2,8 кв.м. [6, арк. 15]. Ці проблеми були першорядними для покращення підготовки вчителя.

З'ясовано, що в 80-ті роки 20 століття підготовка вчителя до роботи в сільській школі здійснювалася в руслі соціально-економічних, політичних і освітніх трансформацій. Оновлення змісту загальної середньої освіти на засадах гуманітаризації та досягнень тогочасної науки, вдосконалення її структури, завершення переходу на нові програми чотирирічної початкової школи, комп'ютеризація шкіл – ці завдання вимагали нової якості підготовки вчителя.

Відповідно до цих завдань у серпні 1988 р. затверджено «Методичні рекомендації з питань організації навчального процесу в умовах перебудови вищої школи». У контексті реалізації завдань оновлення змісту освіти у Полтавському державному педагогічному інституті реалізовано комплексну програму «Вчитель». Цей досвід підготовки вчителя поширено у Слов'янському, Одеському, Кам'янець-Подільському, Херсонському педінститутах. Підготовка вчителів 26 спеціальностей здійснювалась за новими навчальними планами, розробленими відповідно до наукових надбань у педагогіці та психології. Значна увага приділялася долученню студентів до психолого-педагогічних практик [19, арк. 77, 79]. Крім того, сільська школа потребувала педагогів, які мали ґрунтовні знання не лише з фахових дисциплін, педагогіки, психології, а й з основ сільськогосподарського виробництва та механізації [22, арк. 39]. Такі вчителі конче були потрібними у великих та середніх сільських школах, які виникали ті роки внаслідок укрупнення сіл і переходу до загальної середньої освіти, у цих школах запроваджувалося поглиблене вивчення окремих предметів. У потужних середніх школах додатково вводилося вивчення механізації сільського господарства, автосправи, сільськогосподарських машин. Реальний стан поступу сільської школи зумовив оновлення навчальних планів, програм підготовки вчителів.

Особливістю підготовки вчителів до роботи в сільській школі були цільові напрямлення [6, арк. 7]. Недоліки кадрового забезпечення означеного періоду в багатьох областях можна віднести до типових: у Закарпатській, Львівській значна частина сільських учителів працювали не за фахом. Незважаючи на зусилля державно-господарських структур, незадовільними були й житлові умови багатьох учителів. У Вінницькій, Волинській, Київській, Львівській, Рівненській, Закарпатській областях учителі жили в орендованих приміщеннях. Пільговий прийом до педагогічних вищих навчальних закладів також не зняв усієї гостроти кадрового забезпечення сільських шкіл, оскільки багато випускників після закінчення навчання не з'являлися за призначенням [12, арк. 16].

CONCLUSION

Дослідження означеної проблематики в хронологічних межах кінця 50–80-х років 20 століття уможливило з'ясування й осмислення змін щодо завдань, форм організації та програмового забезпечення підготовки вчителя до роботи в сільській школі в умовах тогочасних соціально-економічних трансформацій. Виявлено соціально-економічні, політичні, демографічні чинники впливу на зміни щодо професійних вимог до вчителя сільської школи та особливості їх реалізації в процесі професійної підготовки. З'ясовано, що ідеологізація всіх сторін суспільного життя гальмувала розвій прогресивних ідей, що виявлялося в професійних вимогах до учителя й тенденцією виконання ним невластивих для фахової діяльності функцій. Для подальших досліджень значний інтерес становить вивчення внеску педагогів новаторів цих років в оновлення змісту, технологій професійно-педагогічної підготовки вчителя сільської школи.

BIBLIOGRAPHICAL REFERENCES

1. Vystup M. Pidghornogho. Stenoghramma plenuma CK KP Ukrainy 22 oktjabrja 1959 gh. *CDAGhO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv ghromad. ob'jednanj Ukrainy). F. 1. Op. 1. Spr. 1580. Ark. 11, 12, 45, 46.
2. Dokumenty (protokoly, stenohramy, rishennja ta dopovidni zapysky) zasidanj koleghiji Ministerstva osvity URSR. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 8558. Ark. 33.
3. Dokumenty zasidannja koleghiji Ministerstva osvity URSR (stenohrama, rishennja, dopovidni zapysky). *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 8858. Ark. 60.
4. Dokumenty napravleni do CK Kompartiji Ukrainy, Rady Ministriv URSR ta inshykh derzhavnykh orghaniv, z pytanj narodnoji osvity (informaciji, dovidky, lystuvannja). *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 8973. Ark. 74, 79, 99.
5. Dokumenty, napravleni do Verkhovnoji Rady URSR, Rady Ministriv URSR CK Kompartiji Ukrainy ta inshi derzhavni orghany z pytanj narodnoji osvity (informaciji, lystuvannja). *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 17. Spr. 42. Ark. 4-7, 49-50.
6. Dokumenty, napravleni do Verkhovnoji Rady URSR, Rady Ministriv URSR ta inshi derzhavni orghany z pytanj narodnoji osvity (informaciji, lystuvannja). *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 17. Spr. 81. Ark. 7, 13, 15, 113.
7. Dokumenty, napravleni do CK Kompartiji Ukrainy, Rady Ministriv URSR, Verkhovnoji Rady URSR z pytanj narodnoji osvity (informaciji, dopovidni, lysty). *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 9213. Ark. 99.
8. Dokumenty, napravleni do CK Kompartiji Ukrainy, Rady Ministriv URSR, Verkhovnoji Rady URSR z pytanj narodnoji osvity (informaciji, dopovidni, lysty). *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 9214. Ark. 67.
9. Dokumenty, napravleni do CK Kompartiji Ukrainy, Rady Ministriv URSR, Verkhovnoji Rady URSR z pytanj narodnoji osvity (informaciji, dopovidni, lysty). *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 9255. Ark. 196.
10. Dopovidni zapysky Ministerstva osvity URSR do Rady Ministriv URSR ta CK KP Ukrainy z pytanj narodnoji osvity, tom I. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 3045. Ark. 16, 114, 160.
11. Dopovidni zapysky ta informaciji Ministerstva osvity URSR ta CK KP Ukrainy z pytanj narodnoji osvity. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 8574. Ark. 30.
12. Zvedena faktychna sitka zaghaljnoosvitnikh shkil po Ukrainjskij RSR na 1971-1972 n/rik. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 8165. Ark. 16.

13. Zvedeni zvity siljsjkykh oblvno pro chyseljnistj ta sklad specialistiv, jaki majutj vyshhu osvitu na 15 lystopada 1964 roku, forma # 9, tom I. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15, Spr. 4142. 209 ark.

14. Nakazy ## 1-34 Ministra osvity URSR po osnovnij dijajlnosti. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 8853. Ark. 43, 44, 173, 174.

15. Postanovy Plenumu CK KP Ukrainy (oryghinaly), Pl-10/1. *CDAGhO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv ghromad. ob'jednanj Ukrainy). F. 1. Op. 2. Spr. 71. Ark. 2, 7, 8, 10, 13.

16. Postanovy CK KPRS ta Rady Ministriv SRSR z pytanj narodnoji osvity. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 2443. 135 ark.

17. Postanovlenie Soveta Ministrov SSSR «O meropriyatiyah, svyazanykh s ispolzovaniem Zakona ob ukreplenii svyazi s zhiznyu i o dalneyshem razvitii sistemy narodnogo obrazovaniya v SSSR / O lgotah dlya studentov vechernih i zaochnykh vuzov i uchashihsya vechernih i zaochnykh srednih spetsialnykh uchebnykh zavedeniyah». *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 2423. Ark. 43.

18. Pro khid kursovoji perepidgotovky vchyteliv Cherkasjkoji oblasti : postanova koleghiji M-va osvity URSR vid 26 serp. 1966 r. // *Zb. nakaziv ta instrukcij M-va osvity URSR*. 1966. # 18. S. 2-6.

19. Protokoly zasidanj koleghiji ## 6-8. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 17. Spr. 161. Ark. 77, 79.

20. Richnyj zvit pro robotu pedagoghichnykh instytutiv Ukrainjskoi RSR za 1960-1961 n/rik. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 3092. Ark. 78, 99.

21. Siljsjki zvity oblvno pro pidgotovku ta pidvyshhennja kvalifikaciji pracivnykiv osvity za 1964 rik, f-6-t. *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 4156. Ark. 1, 2.

22. Stenohrama Plenumu CK KP Ukrainy (pravlenyj ekz., ukr. movoju). *CDAGhO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv ghromad. ob'jednanj Ukrainy). F. 1. Op. 2. Spr. 25. Ark. 39.

23. Stenohrama respublikanskoji narady aktyvu pracivnykiv narodnoji osvity Ukrainjskoi RSR pro zavdannja po vykonannju postanovy CK KPRS i Rady Ministriv SRSR vid 10 lystopada 1966 roku # 874 «Pro zakhody daljshogho polipshennja roboty serednjoji zaghaljnoosvitnjoji shkoly». *CDAVO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrainy). F. 166. Op. 15. Spr. 5387. 327 ark.

24. Stenohrama KhKhI z'jizdu KP Ukrainy, Ch. I. *CDAGhO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv ghromad. ob'jednanj Ukrainy). F. 1. Op. 1. Spr. 1588. Ark. 81, 82.

25. Stenohramma vneocherednogho KhKh s'ezda KP Ukrainy (1-j ekz. na ukr. jazyke). *CDAGhO Ukrainy* (Centr. derzh. arkhiv ghromad. ob'jednanj Ukrainy). F. 1. Op. 1. Spr. 1486. Ark. 13, 74, 75.

26. Stenogramma KhKhIII s'ezda KP Ukrayny (pravlenyj ekz., chastj 1). *CDA G h O Ukrajiny* (Centr. derzh. arkhiv ghromad. ob'jednanj Ukrajiny). F. 1. Op. 1. Spr. 1940. Ark. 7.

27. Tytuljni spysky serednikh zaghaljnoosvitnikh shkil respubliky z profesijnoju pidghotovkoju na 1966–1967 n/rik. *CDAVO Ukrajiny* (Centr. derzh. arkhiv vyshh. orghaniv vlady ta upr. Ukrajiny). F. 166. Op. 15. Spr. 5425. 122 ark. Ark. 482.